

ЕКОНОМІКА

УДК 330.341.1 (477.87)

DOI 10.47279/2709-3727-2021-1-5

Л. ГАЗУДА, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і підприємництва, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

М. ГАЗУДА, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і підприємництва, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Н. ВОЛОЩУК, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту, Карпатського інституту підприємництва

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ АГРАРНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті розглянуто особливості формування інноваційних підходів до забезпечення ефективного аграрного господарювання. Окреслено необхідність впровадження інноваційних технологій, зокрема у напрямі виробництва органічної продукції. Обґрунтовано вагомість формування інтелектуального потенціалу у сфері аграрного розвитку, де ключовою основою є особистісна людська здатність накопичувати інформаційні знання, навички, вміння й генерувати творчі ідеї. Зазначене в сукупності формуватиме синергічний ефект для досягнення результативності й ефективності аграрного господарювання на інноваційній основі з задіянням технологій вирощування екологічно чистої (органічно) продукції. При цьому важливим є рівень кваліфікації управлінського персоналу здатного креативно й інноваційно мислити продукуючи результативні ідеї. Відмічено, що існування конкурентного середовища вимагає постійної взаємодії між товаровиробниками й споживачами продукції, вивчення їх попиту й оцінювання можливостей щодо власних пропозицій. Виокремлено доцільність створення агрокластерного утворення на інноваційній основі. Доцільним є, у процесі формування інноваційних підходів до забезпечення розвитку аграрної сфери, врахування регіональних особливостей, оскільки будь-який регіон має власні специфічні властивості, що зумовлюються як географічним розташуванням, так і природно-кліматичними умовами. Акцентовано увагу на необхідності поєднання зусиль державних і владних структур, установ науки і освіти та інноваційного агробізнесу. Задіяння комплексного підходу до вирішення проблемних питань інноваційного розвитку аграрного господарювання в регіоні сприятиме формуванню конкурентоздатного іміджевого середовища, що в подальшому дасть поштовх до розширеного відтворення аграрного сектору.

Ключові слова: інноваційні технології, аграрне господарювання, інтелектуальних потенціал, агрокластерне утворення.

**HAZUDA L., HAZUDA M., VOLOSHCHUK N.
INNOVATIVE ASPECTS TO THE AGRICULTURAL
DEVELOPMENT OF THE REGION**

The article takes into account the peculiarities of the innovative approaches formation to ensure efficiency for agriculture. Were outlined needed for the introduction of innovative technologies, in particular, for organic production direction. Justified, that forms of intellectual potential, in the field of agricultural development, are substantiated, as a key basis for such development is personal human's ability to accumulate information, knowledge, to generate content and creative ideas. The wording of the synergistic effect to achieve effective agricultural management on the innovative basis with the usage of technologies for organic production. In parallel, highlighted the importance of qualification level for management staff capable of thinking creatively and innovatively to produce productive ideas. It is noted that the existence of a competitive environment requires constant interaction between manufacturer and product's consumers, studying their demand and assessing opportunities for their own proposals. The expediency of creating an agro cluster on an innovative basis is highlighted. It is advisable, in the process of forming innovative approaches to ensure the development of the agricultural sector, taking into account regional features, as each region has its own specific properties, due to both geographical location and climatic conditions. During the article, emphasis was placed on the need to combine the efforts of state and government agencies, institutions of science, and education in innovative agribusiness. Usage of a comprehensive approach to solving the problematic issues of innovative agricultural management development in the region will contribute to the formation of a competitive image environment, which in turn will give impetus to the expanded reproduction of the agricultural sector.

Key words: innovative technologies, agrarian management, intellectual potential, agro cluster formation.

L. HAZUDA, M. HAZUDA, N. VOLOSCSUK.

A RÉGIÓ AGRÁR FEJLŐDÉSÉNEK INNOVÁCIÓS ASPEKTUSAI.

A cikkben, áttekintésre kerül az innovációs hozzáállás formálásának jellemzői az eredményes agrárgazdálkodás biztosítására. Kiemleték az innovatív technológia szükségességének beiktatását, főleg a szerves termelés irányába. Megindokolták az intellektuális potenciál fontosságát az agrárgazdálkodás terén. Kiemleték az agrohalmaz megalakulásának célszerűségét innovációs alapon. Hangsúlyt fektettek az erők egyesítésének szükségességére, állami és saját struktúrák, tudományos intézetek, oktatás és az innovációs agrárbiznisz területén.

Kulcsszavak: innovatív technológiák, agrárgazdálkodás, intellektuális potenciál, agrohalmaz kialakulása.

Постановка проблеми. Сфера аграрного господарювання є однією з пріоритетних з огляду на необхідність забезпечення продовольчими продуктами населення країни та її регіонів. Однак в сучасних умовах

господарювання ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств безпосередньо залежить від можливості задіяння у процес аграрного виробництва інноваційних технологій передусім тих, які базуються на виробництві органічної продукції. При цьому вагомим значення набуває інтелектуальний потенціал аграрної сфери, зокрема рівень кваліфікації управлінського персоналу здатного креативно й інноваційно мислити продукуючи результативні ідеї. Водночас доцільністю характеризується поєднання взаємозумовлених зусиль державних і владних структур, установ науки і освіти та інноваційного агробізнесу.

Мета і завдання. Узагальнення окремих аспектів формування системи інноваційного розвитку аграрної сфери в умовах сучасних викликів.

Матеріали і методи. Нині наукова економічна думка вітчизняних вчених-економістів акцентується на проблематиці інноваційного господарювання у сфері аграрного розвитку. Забезпечення ефективного аграрного господарювання передусім на основі інноваційного розвитку розглядалося у працях А. Балян, М. Газуди [1], Ю. Лупенка [5], Л. Молдаван [8]. Розвиток аграрного підприємництва як на регіональному, так і державному рівні окреслено у працях Н. Волошук, Л. Газуди [1], М. Малика, О. Шпикуляка [7], І. Малика, Г. Мохонька [6], Т. Смовженка, А. Кузнецова, З. Шмігельської [14]. Акцентування необхідності формування результативності аграрного виробництва в контексті розвитку сільських територій обґрунтовано у працях О. Павлова [10], В. Россохи [12] та інших. Незважаючи на детальне вивчення окреслених проблем, дискусійними залишаються питання регіонального розвитку аграрної сфери.

Результати дослідження. Інноваційне спрямування аграрного господарювання зумовлює необхідність формування сучасної новаційної системи, що поєднуватиме низку чинників впливу, які забезпечуватимуть результативність перспективного розвитку сільськогосподарського виробництва. Передусім, на нашу думку, особливу увагу потрібно акцентувати на формуванні інтелектуального потенціалу сфери аграрного розвитку, де ключовою основою є особистісна людська здатність накопичувати інформаційні знання, навички, вміння й генерувати творчі ідеї, що в сукупності формуватиме синергійний ефект для досягнення результативності й ефективності аграрного господарювання на інноваційній основі з задіянням технологій вирощування екологічно чистої (органічно) продукції.

У науковій літературі існує багатогранність трактувань інтелектуального потенціалу, одне з яких нам імпонує стосується інтелектуального потенціалу суспільства, як цілеспрямованої відкритої системи інформаційної взаємодії окремих індивідуальних інтелектів, рівень функціонування і віддача якої визначаються не стільки індивідуальними здібностями, скільки інформаційними зв'язками (інтелектуальними комунікаціями між ними і всією системою з оточенням) [4; 9]. Розуміння зазначеного підходу спрямовано на формування цілісної системи взаємозумовленої акумулюванням особистісних професійних компетенцій індивідуума, його вмінням застосувати ці знання в

процесі власної діяльності з метою досягнення результату, й що є особливо важливим – володіння ним комунікативних навичок, що дає можливість злагоджено працювати в колективі й формуючи навколо себе комфортне середовище до праці. Водночас, доцільно зауважити, що існування конкурентного середовища вимагає постійної взаємодії між товаровиробниками й споживачами продукції, вивчення їх попиту й оцінювання можливостей щодо власних пропозицій. В зазначених умовах зумовлюється необхідність до задіяння нововведень, впровадження інноваційних технологій, залучення інвестиційних ресурсів. Крім цього, як вважають окремі науковці [6, с. 93-95]: нововведення формують ринок нововведень (новацій), інвестиції – ринок капіталу (інвестицій), нововведення (інновації) – ринок чистої конкуренції нововведень. Ці три основні компоненти і утворюють інноваційну інфраструктуру. При цьому, інноваційна інфраструктура взаємодоповнюється сукупністю управлінських, організаційно-інформаційних систем, державних і владних структур, приватного сектору тощо, задіяних у процес впровадження і поширення інновацій забезпечуючи розвиток сфер і видів економічної діяльності.

В процесі формування інноваційних підходів до забезпечення розвитку аграрної сфери доцільним є врахування регіональних особливостей, оскільки будь-який регіон має власні специфічні властивості, що зумовлюються як географічним розташуванням, так і природно-кліматичними умовами. Яскраво виражені ці особливості у Закарпатті, передусім через малоземельність і вертикальну зональність, що різко обмежує можливості ведення сільськогосподарського виробництва, де землеробство у гірській природно-економічній зоні немає перспективи розвитку. Однак незважаючи на складні умови, сфера аграрного розвитку є однією з пріоритетних у функціонуванні економічної системи регіону. Тут зосереджено 3463 суб'єкти господарювання, серед них 1170 підприємств та 2293 фізичних осіб-підприємців [2]. У структурі населення регіону переважає сільське населення – 62,9 % за статистичними даними станом на 2019 р. Однак сільськогосподарське виробництво у Закарпатській області, як ми вже відмічали, має певні особливості: по-перше, регіон є малоземельним, по-друге, його ґрунти – невисокої якості, переважно із значною генетичною кислотністю, що потребують обов'язкової хімічної меліорації, по-третє, область характеризується вертикальною зональністю (виділяють такі зони: низинна, передгірна та гірська, яка займає дві третини території області). Для низинної зони характерні такі галузі сільськогосподарського виробництва: зерновиробництво, картоплярство, виноградарство, кормовиробництво, молочне скотарство та свинарство. Для передгірної зони: картоплярство, садівництво, вирощування винограду та кормових і зернофуражних культур. У гірській зоні – скотарство і вирощування картоплі [1]. Сільськогосподарські угіддя в Закарпатській області становлять 451 тис.га, з них 200 тис.га – рілля, 94 тис. га – сіножаті, 129 тис. га – пасовища, 27 тис. га – багаторічні насадження (згідно з даними Держгеокадастру станом на 01.10.2019 р.) [5]. В цілому регіональні тенденції аграрного виробництва, в

розрізі галузей рослинництва і тваринництва, за період 2010-2019 рр. подано у табл. 1. [1; 2; 13].

Таблиця 1. Продукція сільського господарства Закарпатської області за період 2010-2019 рр.

Господарства усіх категорій								
	2010	2011	2012	2015	2016	2017	2018	2019
Продукція сільського господарства, в тому числі:	3838,3	4044,8	4207,3	4095,9	3929,2	4021,4	4301,2	4263,9
продукція рослинництва	1771,2	1968,2	2128,6	2099,3	2122,3	2089,0	2198,8	2145,7
продукція тваринництва	2067,1	2076,6	2184,3	1996,6	1806,9	1932,4	2102,4	2118,2

Примітка: у постійних цінах 2010 року; млн. грн

Оцінювання тенденцій розвитку аграрного виробництва регіону за показником валової продукції сільського господарства (табл.) засвідчує, що у 2019 р. вона становила 4263,9 млн. грн (1,6 % валової продукції сільського господарства України). Порівняльний аналіз свідчить про певне зростання (11 %), оскільки у 2010 р. зазначений показник становив 3838,3 млн. грн. Стосовногалузевої структури виробництва, то продукція рослинництва у 2010 р. становила 1771,2 млн. грн, тоді як у 2019 р. 2145,7 млн. грн, таке зростання становить 21 %. Відповідно продукція тваринництва у 2010 р. становила 2067,1 млн. грн, а у 2019 р. 2118,2 млн. грн, тобто зросла на 2 %. В цілому загальна тенденція виробництва сільськогосподарської продукції має позитивну динаміку, хоч порівняно з останніми роками і незначну.

Проблемні питання розвитку аграрної сфери регіону окреслено в документі „Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років” [11]. В розробленій Стратегії відмічено, що в умовах Закарпаття, де майже 63 % сільського населення активізація процесів аграрного розвитку набуває актуальності поряд з необхідністю додаткового стимулювання розвитку сільських поселень. Разом з тим відмічено, що агропромисловий комплекс Закарпатської області у теперішньому вигляді не здатен забезпечити вирішення соціально-економічних проблем сільських територій.

Доцільно відмітити, що основним принципом розробки Стратегії 2027 виокремлено її інноваційну спрямованість з окресленням пріоритетних завдань регіонального розвитку у напрямі впровадження нових технологічних рішень у певних видах економічної діяльності з урахуванням наявного інноваційного потенціалу краю. При цьому, розширене відтворення сфери аграрного виробництва повинно базуватися на [11] раціональному землекористуванні, з огляду на малоземелля; науково-обґрунтованій територіальній організації сільського господарства, що є необхідним для формування циклів глибокої переробки сировини; забезпеченні якості продовольчих товарів та їх безпеки

(необхідне у контексті реалізації продукції на ринках ЄС). У часовому проміжку до 2027 року позитивні результати даватимуть аграрні розписки, як один з інструментів доступу до фінансових ресурсів для сільгоспвиробників. Водночас, макроекономічна політика поліпшення інвестиційного клімату та інноваційного зростання передбачатиме сприяння як прямим, так і портфельним інвестиціям.

Незважаючи на ряд окреслених підходів стосовно підвищення рівня інноваційності регіональної економічної системи додаткових зусиль з боку державних, владних структур, органів місцевого самоврядування й зокрема територіальних громад потребують питання щодо формування привабливого інвестиційного середовища передусім у напрямі розширеного відтворення територій сільської місцевості й розвитку сфери аграрного господарювання.

В контексті зазначеного виникає необхідність поєднання інтересів регіональних органів влади, органів місцевого самоврядування, територіальних громад, суб'єктів агробізнесу з науковими установами, зокрема науковим парком „Ужгородський національний університет”, освітніми закладами тощо. Задіяння комплексного підходу до вирішення проблемних питань інноваційного розвитку аграрного господарювання в регіоні сприятиме формуванню конкурентоздатного іміджевого середовища, що в подальшому дасть поштовх до розширеного відтворення аграрного сектору. Крім цього, важливою складовою зазначеного розвитку є орієнтація на виробництво органічної продукції, що матиме попит як на внутрішньому, так і зовнішньому продовольчих ринках.

Досліджуючи регіональні особливості розвитку аграрної сфери Закарпатської області, й на основі розглянутого зарубіжного інноваційного досвіду [1], колектив авторів дійшов висновку, що формування інноваційних структур сприяє забезпеченню комфортного підприємницького середовища для розвитку малого бізнесу, де впроваджуються інноваційні підходи у виробництво аграрної продукції і реалізуються креативні науково-обґрунтовані ідеї. Створення агротехнопарків певною мірою уможливить вирішення проблем зайнятості населення, відтоку (міграції) науковців за кордон, сприятиме швидкому впровадженню результатів фундаментальної науки в господарську практику, підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у сфері малого підприємництва. Водночас формування інноваційних структур як в аграрній сфері, так і пріоритетних видах економічної діяльності Закарпатського регіону забезпечить розвиток малого інноваційного бізнесу на основі задіяння потенційних можливостей краю. Постає завдання розвитку малого інноваційного підприємництва з формуванням дорадчого центру, який стане перспективною формою організації взаємовідносин між науковими структурами і потенційними споживачами наукової продукції.

Дослідження регіональних особливостей розвитку аграрної сфери окреслило необхідність формування агропромислового кластеру, який в повній мірі може базуватися на основі Закарпатської державної сільськогосподарської

дослідної станції (с. Велика Бакта). Зазначений проект уможливлуватиме взаємозумовленість і водночас взаємодоповнюваність інтересів і агровиробників, організацій, установ, транспортних, логістичних, збутових, консалтингових компаній, науково-інноваційних центрів, банківських установ, громадських організацій, місцевої територіальної громади, які в тій чи іншій мірі причетні, або ж можуть бути зацікавлені у розвитку аграрної сфери і сприяти її розширеному відтворенню, супроводжуючи весь процес – від виробництва до реалізації аграрної продукції [1]. Формування агрокластерного утворення зумовлюється як внутрішніми, так в більшій мірі зовнішніми факторами впливу, перманентністю змін навколишнього середовища, зокрема умовами COVID-19 й новими викликами сучасності до яких товаровиробники повинні звикати, вміти швидко реагувати на них і адаптовуватися до нових умов господарювання.

Висновки. Таким чином, створення дієвого регіонального інноваційного ядра аграрного підприємництва, зокрема на базі Закарпатської державної сільськогосподарської дослідної станції сприятиме забезпеченню перспектив розвитку аграрного господарювання. Вагомою складовою зазначеного підходу повинно бути залучення, на взаємовигідній основі, зацікавлених осіб, підприємців, організацій, наукових і освітніх установ тощо. Крім цього у процесі формування інноваційного агрокластерного утворення необхідно залучити висококваліфіковані й професійно компетентні кадри, які спрямовуватимуть зусилля на забезпечення ефективного функціонування сфери аграрного підприємництва на основі інноваційних еколого-економічних підходів.

Бібліографічні посилання

1. Газуда Л.М., Балян А.В., Газуда М.В., Волощук Н. Ю., Газуда С. М. Розвиток аграрного підприємництва в Закарпатській області в умовах євроінтеграційних процесів: науково-прикладні аспекти і рекомендації. Велика Бакта. ТОВ «РІК-У» 2021. 67 с.
2. Економічна статистика. Економічна діяльність. Сільське, лісове та рибне господарство. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm. (дата звернення: 09.04.2020).
3. Земельний довідник України 2020 – база даних про земельний фонд країни. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelniy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniy-fond-krayini> (дата звернення: 10.04.2020).
4. Канигін Ю. М. Шлях аріїв: Україна в духовній історії людства. Київ: 2008. 528 с.
5. Лупенко Ю.О. Інвестиційні процеси в аграрному секторі економіки в умовах кризи/ Збірник наукових праць// Мінагрополітики України, Подільський державний аграрно-технічний університет, Інститут бізнесу і фінансів. Вип. 17, т. 2 Кам'янець-Подільський, 2009. С. 525-527.
6. Малик І. П., Мохонько Г. А. Розвиток малого та середнього бізнесу в Україні// Екон. вісн. Нац. техн. ун-ту України "КПІ" : зб. наук. пр. 2012. Вип. 9. С. 29-34.
7. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки//Економіка АПК. 2006. № 4. С. 3-10.
8. Молдаван Л.В. Сталий розвиток аграрної сфери – цільовий вектор на ХХІ століття // Економіка України. 2009. № 11. С. 93-95.
9. О простом и сложном профессионально: спец. вип. учених зап. Харьковского гуманит. ун-та „Народная украинская академия”, посвят. 20- летию НУА/ Народ. укр. акад. Харьков: Вид-во НУА, 2011. 248 с.

10. Павлов О. І. Сільські території України : історична трансформація парадигми управління : [монографія]. Одеса : Астропринт, 2006. 360 с.

11. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років (затверджена Рішенням обласної ради 20.12.2019 №1630). Ужгород, 2019. 134 с/ URL: <https://www.minregion.gov.ua/>

12. Россоха В. В., Газуда Л. М. Управління сільським розвитком в умовах розширення повноважень і відповідальності регіонів Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія „Економіка”. 2015. Вип. 2(4). Ч. 2. С. 124-128.

13. Сільське господарство Закарпаття за 2010-2019 рр.: статистичний збірник/ Головне управління статистики у Закарпатській області. Ужгород, 2020. 60 с.

14. Смовженко Т. С., Кузнєцова А. Я., Шмігельська З. К. Інноваційна діяльність малого і середнього бізнесу: основні засади управління: монографія/ Нац. банк України, Ун-т банк. справи, Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. К.: УБС НБУ, 2010. 198 с.